

VII. KRONIKA

OBRONA PRACY DOKTORSKIEJ MGRA W. M. BARTŁA

Dnia 9 V 1959 r. odbyła się w auli Uniwersytetu Jagiellońskiego publiczna rozprawa doktorska mgra Wojciecha M. Bartła na podstawie pracy „Ustrój władz cywilnych powstania kościuszkowskiego”. Promotorem przewodu był prof. dr Adam Vetulani (Uniwersytet Jagielloński), zaś recenzentami prof. dr Bogusław Leśnodorski (Uniwersytet Warszawski) i prof. dr Michał Patkaniowski (Uniwersytet Jagielloński).

Mgr Bartel omówił w swym autoreferacie przyczyny, wybuchu insurekcji oraz kształtowanie się w jej przededniu kierunków ideologicznych, które zaważyły na późniejszym rozwoju wypadków. Referent przedstawił strukturę, wzajemną zależność i funkcjonowanie władz powstańczych. W uwagach końcowych przedstawił swą tezę o rodzimej genezie prawnoustrojowych urządzeń powstańczych.

Obaj recenzenci, podkreślając zalety po raz pierwszy tak obszernego i wyczerpującego na obfitym materiale archiwalno-bibliotecznym opartego zobrazowania ustroju władz cywilnych władz powstańczych, wysunęli szereg zastrzeżeń. W szczególności prof. Leśnodorski polemizował z tezą pracy co do rodowodu specyficznych władz insurekcyjnych, zaś obaj recenzenci zgodnie wysunęli postulat pełniejszego przeanalizowania problemu oddziaływania na ustrój Polski walczącej w roku 1794 wzorów rewolucyjnej Francji i Ameryki Północnej z okresu wojny o niepodległość.

Mgr Bartel w obszernej replice odpowiedział na uwagi recenzentów. Zdaniem mgra Bartła, celem, jaki sobie postawił było — obok nakreślenia możliwie wszechstronnego obrazu ustroju władz powstania 1794 r. — zwrócenie uwagi na fakt, że poszczególne jego elementy były przede wszystkim wyrazem ciągłego procesu przemian, jakim ulegała organizacja administracji państwowej w okresie polskiego Oświecenia. Na ciągły ten proces rozwojowy wpływała myśl prawnopolityczna zarówno kształtujących się państw burżuazyjnych (Francji, Stanów Zjednoczonych AP), jak i przykłady reform podejmowanych przez otaczające Rzeczpospolitą państwa absolutystyczne. Przekonujące jednak ustalenie stopnia wpływów zewnętrznych na ustrój władz w 1794 r., wobec braku odpowiednich podstaw źródłowych (konieczność przebadania archiwów zagranicznych), napotyka na dość duże trudności. W obecnym stanie badań wydaje się uzasadniony pogląd, że wpływy te dotyczyły raczej sfery zagadnień ideologicznych (nowe funkcje aparatu państwowego) niż konkretnych założeń instytucjonalnych. Dlatego też, zdaniem mgra Bartła, można przyjąć za udowodnioną tezę o przewadze elementów rodzimych w ustroju władz cywilnych powstania kościuszkowskiego.

Po zakończeniu obrony Rada Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego przyznała jednogłośnie mgrowi W. M. Bartłowi stopień naukowy doktora praw.

OBRONA PRACY DOKTORSKIEJ MGRA S. GRODZISKIEGO

W dniu 11 V 1959 r. odbyła się na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego obrona pracy doktorskiej mgra S. Grodziskiego, pt. „Ludzie luźni — studium z historii państwa i prawa polskiego”. Promotorem pracy był prof. dr Adam Vetulani, recenzentami prof. dr Bogusław Leśnodorski z Uniwersytetu Warszawskiego oraz prof. dr Zdzisław Kaczmarczyk z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Mgr S. Grodziski w krótkim referacie przedstawił genezę i rozwój grupy społecznej ludzi luźnych od schyłku XV w. do końca feudalnej Rzeczypospolitej, omówił formy represji sejmowych i sejmikowych, podkreślił zróżnicowaną i na ogół niezgodną z nimi praktykę władz dominialnych. Wywody swoje zakończył przedstawieniem zmiany polityki ustawodawczej w stosunku do ludzi luźnych na schyłku okresu Oświecenia.

Recenzenci w obszernych referatach poświęcili sporo uwagi m. in. konstrukcji pracy, proponując wyodrębnienie okresu Oświecenia w charakterze osobnej części pracy, rozbudowanie uwag dotyczących ludzi luźnych w miastach oraz rozszerzenie uwag porównawczych, celem objęcia zachodnioeuropejskiej literatury problemu (prof. dr B. Leśnodorski). W żywej dyskusji zabrali kolejno głos mgr L. Łysiak, dr W. Bartel, prof. dr K. Grzybowski.

W swej obronie mgr S. Grodziski polemizował z niektórymi uwagami recenzentów i uczestników dyskusji; w szczególności stanął na stanowisku, iż rozszerzenie badań porównawczych poza uwzględnioną w pracy literaturą radziecką, czeską i niemiecką, stworzyć może poważne trudności, ze względu na odmienną specyfikę społeczno-gospodarczą krajów na zachód od Łaby.

W wyniku obrony pracy Rada Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego przyznała jednogłośnie mgrowi S. Grodziskiemu stopień naukowy doktora praw.

OBRONA PRACY DOKTORSKIEJ MGRA H. OLSZEWSKIEGO

W dniu 22 VI 1959 r. odbyła się na Wydziale Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu obrona pracy doktorskiej mgra Henryka Olszewskiego pt. „Ustrój polityczny Rzeczypospolitej w poglądach szlachty w latach 1696—1740 (Studium o ideologii prawnoustrojowej czasów saskich)”, przygotowanej pod naukowym kierownictwem prof. dra Zdzisława Kaczmarczyka. Recenzentami pracy byli prof. dr Józef Gierowski z Uniwersytetu im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu oraz doc. dr Jan Wąsicki z UAM.

W autoreferacie mgr Olszewski wskazał na główne problemy, które znalazły wyraz w pracy. Autor postawił sobie za cel przedstawienie możliwie szeroko szlacheckich poglądów na ustrój polityczny państwa. Nie ograniczył się do znanych traktatów wybitniejszych statystów, lecz przeprowadziwszy ich konfrontację z poglądami szerokich mas szlacheckich (wyrażonymi w laudach i instrukcjach sejmikowych, w diariuszach sejmów, rad senatu, konferencji, w publicystyce ulotnej, częściowo korespondencji prywatnej) starał się wydobyć poglądy „przeciętnego” feudała. Stąd w pracy znalazły swe miejsce nie tylko nurty postępowe, zdrowe akcenty myśli prawnoustrojowej, lecz także w szerokim zakresie został uwzględniony wpływ jaki wywarła na stan umysłów walka *inter maiestatem ac libertatem*, tak charakterystyczna w okresie wojny północnej oraz następnie dalszy rozwój magnacko-szlacheck-

kiej ideologii „złotej wolności” w latach 1717—1733. Autor oparł konstrukcję swej pracy na układzie chronologicznym, w ramach którego zawarł analizę ustroju i poglądów szlacheckich na państwo i prawo od czasów Sobieskiego po rok 1740. Z ostatnią datą skłonny jest on łączyć pierwsze oznaki odrodzenia w poglądach szlachty na ustrój polityczny Rzeczypospolitej. W zakończeniu, mgr Olszewski, dokonując podsumowania swych wywodów, wskazał na złożoność omawianej problematyki, zajął się przyczynami załamania się realizacji naprawy ustroju oraz ustalił miejsce czasów saskich w procesie kształtowania się ideologicznych koncepcji polskiego Oświecenia.

Recenzenci w swych wystąpieniach podkreślili z uznaniem pionierski charakter pracy mgra Olszewskiego. Wskazali oni na szeroką bazę źródłową, wnikliwość, sumienność i samodzielność myślenia autora i trafność większości stawianych przez niego tez. Zdaniem referentów praca stanowi trwały dorobek polskiej nauki historycznoprawnej. Tym niemniej w obydwu recenzjach znalazła się pewna ilość uwag krytycznych. I tak zarówno prof. Gierowski, jak i doc. Wąsicki podkreślali konieczność zmian konstrukcyjnych w pracy, sprzeciwiając się zachowaniu układu chronologicznego w aktualnej formie i domagając się ujęcia kompromisowego (układ rzeczowy w ramach przyjętych rozdziałów). Prof. Gierowski wskazał na zbyt wąskie uwzględnienie jako źródła historycznego laudów sejmikowych, pamiętników oraz korespondencji prywatnej, która w pracy znalazła odbicie zbyt słabe. Zdaniem prof. Gierowskiego zastrzeżenie budzi przesunięcie genezy absolutystycznych planów dworu na rok 1697 oraz negatywna ocena infiltracji idei zachodnioeuropejskich na poglądy szlachty. Doc. Wąsicki, odmiennie niż prof. Gierowski, kwestionował słuszność cezury 1740, proponując zamknięcie pracy na roku 1748, jako kończącym walkę o reformę skarbowo-wojskową na sejmach. W konkluzji zarówno prof. Gierowski, jak i doc. Wąsicki stwierdzili, że praca mgra Olszewskiego w pełni zasługuje na uznanie jej za pracę doktorską.

Po referatach recenzentów głos zabrał mgr Olszewski. Odpowiadając na zarzuty wad konstrukcyjnych pracy bronił on dotychczasowego układu, stwierdzając, że wprowadzenia podziału rzeczowego w ramach ogólnego, chronologicznego utrudniałoby wydobycie całej złożoności omawianej problematyki, uniemożliwiając wykazanie pełni związków wypowiedzianych poglądów i ich ewolucji wraz z rozwojem sytuacji gospodarczej, społecznej, a zwłaszcza politycznej kraju. Zgadzając się z zarzutem niepełnego wyczerpania materiału źródłowego, wskazał on na fizyczną niemożliwość pełnego przebadania olbrzymiej korespondencji prywatnej tych czasów. Przestrzegając on również przed zbyt optymistyczną oceną pamiętników jako źródła historycznego dla przedstawienia poglądów szlachty. Zdaniem autora brak również danych, które pozwalałyby stwierdzić szerszą infiltrację myśli polityczno-prawnej zachodnioeuropejskiej poprzez dwór królewski, a tym bardziej jej wpływów w masach. Przedstawiając trudności, jakie badacz napotyka przy uchwyceniu ewolucji planów stronnictwa dworskiego i zgadzając się w zasadzie z zarzutem ich uproszczenia, autor bronił swej tezy o bardzo wczesnym skryształizowaniu się saskich koncepcji proabsolutystycznych w Rzeczypospolitej. Stwierdził on, że jakkolwiek wiarygodność niektórych dokumentów z lat 1697—1700 istotnie budzi wątpliwość ze względu na ich szlachecką proveniencję i akcent antydworski, sama polityka Augusta II w tym czasie zmierzała ku absolutyzmowi zupełnie niewzruszenie. Polemizując z postulatem doc. Wąsickiego przesunięcia cezury 1740 na rok 1748, autor stwierdził, że właśnie sejm 1740 oznacza kulminacyjny punkt walki o reformy skarbu i wojska, że zam-

księcie pracy na 1748 r. sztucznie rozbijałoby obraz charakterystycznej dla ostatniego dwudziestolecia rządów Augusta III walki o reformę państwa w oparciu o zmiany gospodarcze, związanej zwłaszcza z reformą miast. Niemniej autor przyznał dyskusyjność takiego postawienia problemu i stwierdził, że najlepszym rozwiązaniem byłoby przebadanie całych czasów saskich.

Po zakończeniu obrony Rada Wydziału Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza jednomyślnie wypowiedziała się za przyznaniem mgrowi Henrykowi Olszewskiemu stopnia naukowego doktora praw.